

विभक्ताः, कलाश्च षट्षिकलाभिर्विभक्तास्तेन २६० अंशैः,
 २१६०० कलाभिः, १२६६००० विकलाभिर्विभक्तं भचक्रम् ।
 भचक्रद्वादशविभागोराशिरित्युच्यते राशयश्च मेघादयः
 द्वादशमिताः । तेनैकैकराशौ त्रिंशदंशाः, १८०० कलाः
 १०८०० विकलाः सन्ति । मेघादिराशयोऽपि अश्विन्यादि २७
 नक्षत्रात्मकाः । तेन सपादनक्षत्रेणैकैकोराशः प्रत्येकं नक्षत्रं च
 १२।२०। विंशतिकलाधिकास्त्रयोदश अंशाः सन्ति । तथाहि
 अश्विनी १२।२० भरणी १२।२० कृत्तिकाद्यापदश्च २।२०
 मेघः । कृत्तिकान्यपादत्रयम् १० । रोहिणी १२।२०।
 मृगश्याद्यार्द्धञ्च ६।४०। वृषः । मृगश्यान्तर्ार्द्धम् ६।४०। आर्द्रा
 १२।२०। पुनर्वसाद्यापादत्रयं च १० । मिथुनम् । पुन-
 र्वस्यन्यपादः २।२० । पुष्यम् १२।२०। अश्लेषा च १२।२० ।
 कर्कः । मघा १२।२०। पूर्वफाल्गुनी १२।२०। उत्तरफाल्गुन्या-
 द्यपादश्च २।२०। सिंहः । उत्तरफाल्गुन्यन्यपादत्रयं १० ।
 हस्तः १२।२०। चित्राद्यार्द्धञ्च ६।४०। कन्या । चित्रा-
 न्यार्द्धं ६।४०। स्वातिः १२।२०। विशाखाद्यापादत्रयश्च १०।
 तुला । विशाखान्यपादः २।२०। अश्लेषा १२।२०। ज्येष्ठा
 च १२।२०। वृश्चिकः । मूलं १२।२०। पूर्वाषाढा १२।२०।
 उत्तराषाढाद्यापादश्च २।२०। धनुः । उत्तराषाढान्यपादत्रयं
 १०। श्रवणं १२।२०। धनिष्ठाद्यार्द्धञ्च ६।४०। मकरः ।
 धनिष्ठान्यार्द्धं ६।४०। शतभिषा १२।२०। पूर्वभाद्र-
 पदाद्यापादत्रयश्च १०। कुम्भः । पूर्वभाद्रपदान्यपादः २।२०।
 उत्तरभाद्रपदा १२।२०। रेवती च १२।२०। मीनः । उत्तरा-
 षाढायाः शेषपादश्रवणाद्याणि प्रिकाचतृष्टयस्याभिजित्संज्ञा
 किञ्चित् कार्यार्था । तस्य स्थानादि २८७ प्र० उक्तम् ।
 एते च राशयः तत्त्वयाश्विन्यादयश्च यथा पूर्वमवस्थिताः
 तेषां स्वरूपमस्त्रे षाण्डे ४६६ प्र०, विक्षेपा ध्रुवकाश्च
 २४२२ प्र० दर्शिताः । वक्ष्यमाणभचक्रयोजनानि द्वादशधा
 विभक्तानि मेघादिराशीनां स्थानमानयोजनानि ।
 २७ विभक्तानि अश्विन्यादिनक्षत्रादीनां स्थानमानयोजनानि ।
 २६० विभक्तानि अंशस्थानमानयोजनानि । २१६०० विभ-
 क्तानि कलास्थानमानयोजनानि । भचक्रस्य शन्यादूर्ध्वस्थ-
 त्वात् तदाश्रितनक्षत्राणामप्यूर्ध्वस्थत्वम् । भचक्रवत् भूगो-
 लस्य तावदंशकलाद्यात्मकतया भूगोलांशकलादिस्थान-
 संलग्नसूत्रैकाप्यस्य निवेशने नक्षत्रकलायांसंशकलाद्यात्मक-
 स्थानेषु सूत्राणामन्यस्य निवेशने च तन्मध्यस्थानां शन्या-
 दिरक्षाणामंशकलादिस्थानविभागः भचक्रकलादिस्थाना-
 धः स्थानानां तत्तद्वाशितदंशकलाविकलाद्यात्मकत्वं गौणम् ।

चन्द्रकक्षातोऽधः सिद्धविद्याधरचनाः क्रमेणाधोधःस्थिताः ।
 ते च भूगोलात् द्वादशयोजनपर्यन्तमूर्ध्वगामिनि आसह
 नास्त्रि भूवायौ स्थितत्वात् प्रवहवाय्ववस्थानाभावाच्च न
 राशिचक्रगतत्वा पश्चात् गच्छन्ति । तदधः भकक्षायाः
 समानान्तरालाकाशप्रदेशरूपकेन्द्रस्थाने भूगोलः स्थितः ।
 भूगोलशब्दे विवृतिः । संक्षेपेणेह किञ्चिदुच्यते । स च ब्रह्मणो
 धारणात्मकशक्राचयत्वात् निराधारः एवाकाशे स्थितः ।
 तस्य च स्थिरत्वं भचक्रस्यैव चलत्वं च परमतनिराशेन
 २४२२ प्र० समर्थितम् । भूगोलमध्यगतोऽस्य स च भूगो-
 लादूर्ध्वोर्ध्वनिर्गतः । तत्र ऊर्ध्वस्थे मेरौ देवानां वासः,
 अधःस्थे चासुराणाम् । स च भूगोलः देवासुरभागतया
 द्विधा विभक्तः तद्विभाजकस्य महार्णव एव । स च पृथिव्या
 मेखलेव चतुर्दिक्षु वेष्टनाकारेण स्थितः । मेरुमध्यात् चतु-
 र्दिक्षु तल्यभागेषु ६० अंशेषु समुद्रद्वीपमध्ये लङ्कादीनि
 भूभूतत्तपाद १२४६ योजनान्तरदेशस्थितानि चत्वारि
 पुराणि । यथा पूर्वस्यां भद्राश्रवणं यमकोटी ।
 दक्षिणस्यां भारतवर्षं लङ्का । पश्चिमायां केतुमालवर्षं
 रोमकपुरी । उत्तरस्यां कुरुवर्षं सिद्धपुरी । ताम्रः
 पुरीभ्यः (१२५६) योजनान्तरे देवान्ययः मेरुदन्तरतः
 स्थितः । असुराश्रयश्च तत्रैव दक्षिणतः । विषुवस्यः
 सूर्यः तासामसुपरिगो याति । तासु च विषुवच्छा-
 यापातोनास्ति न वा तदपेक्षान्यात्वास्त्योद्धतिः
 तत्रैव भचक्रस्य सर्वोद्धतत्वात् इत्यतस्तासां निर-
 क्षेति संज्ञा मेवोरूपपरिस्थितैः ध्रुवतारे, मूर्ध्वस्थिते निरक्ष-
 पुरीषु च ते क्षितिः संलग्ने दृश्येते । तत्स्थानात् उत्तरां
 गच्छतः क्रमशः उत्तरध्रुवः क्षितिजदृष्टादुद्धतः भवति
 दक्षिणध्रुवश्च क्षितिमध्यप्रविष्टो भवति । एवं दक्षिणां
 गच्छतः क्रमशः दक्षिणध्रुवस्योद्धतिः उत्तरध्रुवस्य नतत्वात्
 भूवृत्तेनाच्छादनम् । भूवृत्तस्य २६० अंशात्मकत्वेन निरक्ष-
 स्थानेभ्यः पादान्तरितस्थानस्थितत्वेन मेरौ ६० अंशाः
 अक्षांशाः । तदन्तरदेशेषु त्वैराशिकेनासुपातात् अक्षांशा
 ज्ञेयाः । यदि ६० अंशः १२५६ योजनानि तदा १ अंशे
 किमिति । किञ्चिन्नून १४ योजनैः एकोऽक्षांशः । सौम्य
 यात्ययोः सूर्यस्य भूवृत्तपञ्चदशंश एव निरक्षस्थानात्
 परमक्रान्त्यंशः २४ । तेन निरक्षस्थानात् १४-गुणिते
 २४ अंशे २२६ एतद्योजनमितस्थानपर्यन्तं सूर्यस्य तयो-
 दिशोरूपरिगमनम् । अयन्तो च लङ्कातः क्षितिधोऽङ्गंशे
 ३०१४ योजनान्तरे स्थिता । तेन तत्र २२।१२ अक्षांशाः ।